

Литература:

1. Доходы по перевозкам и вспомогательной транспортной деятельности предприятий за 1998-2011 годы // Электронный ресурс. Режим доступа. <http://www.stat.kz/digital/tran/Pages/default.aspx>
2. Можарова В.В. Транспорт в Казахстане: современная ситуация, проблемы и перспективы развития. – Алматы: КИСИ при Президенте РК, 2011. — 216 с.
3. Прибыткова Г.В. Анализ и оценка рисков предприятий // Вестник МГТУ. – 2005. – Т. 2, №2. – С. 300-305.
4. Риски в современном бизнесе / П.Г. Грабовый, С.Н. Петрова, С.И. Полтавцев [и др.] –М: Изд-во «Аланс», 1994. –200 с.

Андреева Г.І.

доцент кафедри бухгалтерського обліку і аудиту
ДВНЗ «Українська академія банківської справи НБУ»
м. Суми, Україна

МЕТОДИЧНІ ПІДХОДИ ДО АНАЛІЗУ ЕФЕКТИВНОСТІ ГОСПОДАРСЬКОЇ ДІЯЛЬНОСТІ ПІДПРИЄМСТВА

Анотація: розглянуто поняття ефективності господарської діяльності. Обґрунтовано методичні підходи до аналізу ефективності господарської діяльності підприємства на основі системи показників та якості інформаційно-аналітичного забезпечення.

Аннотация: рассмотрено понятие эффективности хозяйственной деятельности. Обоснованы методические подходы к анализу эффективности хозяйственной деятельности на основе системы показателей и качества информационно-аналитического обеспечения.

Summary: The concept of efficiency of economic activity is considered. Methodical approaches to the analysis of the efficiency of economic activity on the basis of the system of indicators and quality of information and analytical support are justified.

Постановка проблеми. В умовах ринкової економіки, коли виникає необхідність пошуку внутрішніх резервів економічного зростання господарської діяльності підприємств, значну роль відіграє аналіз ефективності господарської діяльності підприємств, методи оцінки якої в наш час не достатньо визначені, розрізняються за цільовим призначенням і змістовним наповненням. **Поняття ефективності** – одне з центральних в економічній теорії та практиці. На будь-якому напрямі суспільного життя воно визначає доцільність дій господарюючого суб'єкта в економічній системі. Разом з цим, як показує аналіз теоретичних джерел економічної інформації, не сформульовано чіткого визначення поняття ефективності господарської діяльності. Найбільш узагальнено воно трактується як відношення економічного ефекту або досягнутого результату до витрат і ресурсів, які обумовлюють його отримання. При вимірюванні ефективності ресурси можуть бути представлені або в певному обсязі за їх первісною вартістю, або частиною їх вартості у формі виробничих витрат (виробничі спожиті ресурси). Якщо при цьому врахувати, що результати виробництва є не лише різноманітними, але й можуть бути представлені в різних формах: вартісні, натуральні, соціальні, то стає безсумнівною необхідність в ідентифікації категорії ефективності господарської діяльності відповідно до тих аспектів діяльності підприємства, які важливо проаналізувати й оцінити [1, с.184].

Отже, в найбільш загальному вигляді економічна ефективність виробництва є кількісним співвідношенням двох величин – результатів господарської діяльності і виробничих витрат. Ті й інші характеризуються певною системою показників. Проте, питання щодо змістовного наповнення аналізу як порівнювальних показників, так і показників обраних за базу порівняння, до сьогодні залишаються не вирішеними.

Метою статті є обґрунтування методичних підходів до аналізу ефективності господарської діяльності підприємства на основі системи показників та якості інформаційно-аналітичного забезпечення.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Протягом багатьох років економісти знаходять різні підходи до проблем оцінки та аналізу економічної ефективності як на державному рівні, так і на рівні підприємства. Дослідженням поняття ефективності, методів її оцінки та реального економічного становища країни щодо ефективності господарської діяльності окремих підприємств, галузей та держави загалом займалися такі вчені, як Т. Герчикова, Д. Шермет і Р. Сайфулін, О. Ефімова, Г. Шмален, В. Прядко та ін. Однак на сьогодні немає єдиної думки як щодо визначення самого поняття ефективності господарської діяльності

підприємств, так і системи показників і методів її оцінки. Наприклад, Панасенко О.В. вважає, що одним з напрямків аналізу ефективності господарської діяльності підприємств є розробка і впровадження комплексної оцінки на основі економіко-математичних методів і моделей, які дозволяють підприємству проводити узагальнюючу оцінку ефективності господарської діяльності [2].

Запропонований Ісаєвою Т. М. метод прогнозування й оцінювання ефективності господарської діяльності шляхом впровадження збалансованої системи показників у стратегічну діяльність підприємства на основі узагальнюючого інтегрального показника ефективності за очікуваним результатом і кореляційно-регресійного аналізу дає можливість не лише визначити вплив тих чи інших чинників на результативний показник, але й спрогнозувати подальшу діяльність підприємства [3, с.80]. Але, не зважаючи на значну кількість наукових досліджень щодо методичних підходів до аналізу ефективності господарської діяльності підприємств та її оцінки, проблема залишається не вирішеною остаточно. Подальшого дослідження потребує комплекс питань, пов'язаних із побудовою системи показників за допомогою яких можна оцінити ефективність господарської діяльності підприємства, вибором відповідного методичного підходу до її аналізу та визначення впливу якості інформаційного забезпечення на проведення аналізу ефективності господарської діяльності і, як наслідок, обґрунтованість управлінських рішень.

Виклад основного матеріалу дослідження. Проведене нами дослідження розрахунків ефективності господарської діяльності підприємства дозволило відокремити два основних підходи до оцінки ефективності господарської діяльності підприємства. Визначимо їх як потенційний (ресурсний) та витратний підхід. В першому випадку порівняним показником є дохід від основних видів діяльності, а за базу порівняння обрано невикористані ресурси. При витратному підході змінюється база порівняння – акцент робиться саме на спожитих ресурсах. Аналіз зазначених підходів до оцінки ефективності господарської діяльності підприємства показує, що потенційний та витратний підходи рівнозначні за порівнюваними показниками. А саме, у тому й іншому випадку за показник, що порівнюється обирається дохід від основних видів діяльності або сукупний (балансовий) дохід [4, с.488]. Наведені підходи різняться між собою тільки базами порівняння. Для поточної оцінки ефективності господарської діяльності підприємства вважаємо за доцільне застосовувати витратний підхід, при якому за базу порівняння включаються лише ті витрати, які являють спожиті ресурси. Оскільки саме вони надають фактичну характеристику кількості спожитих ресурсів, що віднесені на витрати, і дозволяють в цьому випадку визначати реальну ефективність господарської діяльності підприємства. Щодо показників, які включають у базу порівняння невикористані ресурси, то вони до характеристики фактичної ефективності господарської діяльності підприємства, на наш погляд, практично не мають відношення, проте можуть прийматися до уваги лише для розрахунку прогнозованої ефективності, тобто характеризують потенційну ефективність, яку доцільно визначати для оцінки інвестиційної привабливості підприємства.

За якісними характеристиками показників, які застосовуються в аналізі ефективності господарської діяльності підприємства, витратний та потенційний підходи умовно можна визначити як основні складові елементи економічного підходу. Наприклад, до показників витратного підходу, перш за все, відносяться матеріаломісткість, енергомісткість, трудомісткість та інші подібні показники; до показників потенційного підходу – фондівіддача, матеріаловіддача, продуктивність праці тощо.

Незважаючи на те, що витратний підхід до аналізу ефективності господарської діяльності підприємства дозволяє виявити та кількісно оцінити тенденції ефективності спожитих і неспожитих ресурсів, він не розкриває таку важливу якісну характеристику економічної ефективності господарської діяльності, як чисту доходність. Тому, при формуванні системи показників, що характеризують економічний підхід до аналізу ефективності господарської діяльності, на нашу думку, важливо орієнтуватися на показник чистого прибутку, який в його розрахунку являється порівнювальним показником що відноситься до активів, або власного капіталу, або до доходу від основної діяльності (як до бази порівняння), та характеризує рентабельність підприємства* й припускає розрахунок таких показників: рентабельність активів, рентабельність капіталу, рентабельність продажу тощо. Отже, із зазначеного випливає, що економічний підхід до аналізу ефективності господарської діяльності підприємства, повинен містити такі складові елементи: витратний підхід (спожиті ресурси) та підхід за чистою доходністю (рентабельність). При цьому важливо мати на увазі що витратний підхід відрізняється від підходу за чистою доходністю як за порівнювальними показниками, так і за базою порівняння. При витратному підході у якості порівнювального

показника є дохід від основної діяльності або сукупний (балансовий, валовий) дохід, а при підході за чистою доходністю – чистий (нерозподілений) прибуток (прибуток після оподаткування). За бази порівняння при витратному підході обираються фактичні витрати, тоді як при підході за чистою доходністю – активи підприємства (власний капітал).

Можна зробити висновок, що економічний підхід до аналізу дає можливість виявити тенденції ефективності спожитих ресурсів і, за допомогою кількісної оцінки впливу факторів на ефективність господарської діяльності підприємства, надати їй якісну характеристику. Слід зазначити, що в сучасних умовах господарювання, для досягнення мети аналізу ефективності господарської діяльності важливим є характеристика та оцінка структури формування активів підприємства. Саме тому в системі показників ефективності господарської діяльності підприємства, поряд з показниками, які використовуються при економічному підході, повинні бути включені й фінансові показники, що характеризують фінансовий стан підприємства: коефіцієнт фінансової стійкості, коефіцієнт поточної ліквідності, ефект фінансового важеля тощо. Ефект фінансового важеля показує, на скільки процентів збільшується рентабельність власного капіталу в результаті залучення позичених коштів в оборот підприємства.

Зазначимо, що будь-яку сукупність показників не можна вважати системою. У порівнянні з окремими показниками або деяким їх набором система є якісно новим утворенням і завжди більш значуще, ніж сума окремих її частин, тому що крім відомостей про частини вона несе певну інформацію про те нове, що з'являється в результаті їх взаємодії, тобто інформацію про розвиток системи в цілому. Побудова розгорнутої системи показників, що характеризують будь-який процес або явище (в даному випадку це ефективність господарської діяльності), ґрунтується на чіткому розумінні двох моментів: що таке система і яким основним вимогам вона повинна задовольняти. Під системою показників, що характеризують певний економічний суб'єкт або явище, розуміється сукупність взаємопов'язаних величин, що всебічно відображають стан і розвиток даного суб'єкта або явища [5, с.36-37].

Застосування таких показників дозволяє дійти до висновку, що при дослідженні ефективності господарської діяльності підприємства виникає необхідність у використанні не тільки економічного підходу але й фінансового підходу, який надасть змогу визначити якість спожитих ресурсів. Традиційні економічні та фінансові показники ефективності господарської діяльності підприємства, залежно від обраного методичного підходу, можна згрупувати наступним чином:

1. Економічний підхід.

1.1. Витратний підхід (порівнювальний показник – дохід від основної діяльності; база порівняння – спожиті ресурси; показники – матеріаломісткість, енергомісткість, амортизація, зарплатомісткість, місткість інших витрат).

1.2. Підхід за чистою доходністю (порівнювальний показник – чистий прибуток; база порівняння – активи, власний капітал, дохід від звичайної діяльності тощо; показники – рентабельність активів, рентабельність власного капіталу, рентабельність продажу).

2. Фінансовий підхід.

2.1. Порівнювальний показник – власний капітал і довгострокові зобов'язання; база порівняння – валюта балансу; показники – коефіцієнт фінансової стійкості.

2.2. Порівнювальний показник – оборотні активи; база порівняння – короткотермінові зобов'язання; показник – коефіцієнт поточної ліквідності.

2.3. Порівнювальний показник – позичений капітал; база порівняння – власний капітал; показник – плече фінансового важеля¹ при розрахунку ефекту фінансового важеля.

Кожен з наведених підходів для оцінки ефективності господарської діяльності підприємства реалізується в площині конкретних аналітичних показників, які у сукупності являють собою методіку комплексної оцінки ефективності господарської діяльності. Така методіка прийнята практично для підприємств будь-якої галузі народного господарства. Проте слід зазначити, що її достовірність і реальність багато в чому залежить від якості інформаційно-аналітичного забезпечення, яке в наш час представлена даними, що відображаються в основних формах бухгалтерської та фінансової звітності підприємств. Зрозуміло, що жодна форма звітності не містить спеціального розділу чи окремої звітної форми присвяченої оцінці ефективності господарської діяльності підприємства. Утім такий розділ важливий не тільки для зовнішніх користувачів: інвесторів, кредиторів, фінансових установ, але перш за все для внутрішніх користувачів з метою прийняття відповідних

¹ Плече фінансового важеля (коефіцієнт пропорційності) – співвідношення між величиною позикового і власного капіталу. Характеризує силу впливу фінансового важеля.

управлінських рішень. Відсутність аналітичної інформації, необхідної для оцінки ефективності господарської діяльності підприємства як у зовнішній, так і внутрішній звітності свідчить про недостатню прозорість діючих форм бухгалтерської та фінансової звітності, що в свою чергу знижує їх корисність та оперативність. Незважаючи на те, що сучасна бухгалтерська та фінансова звітність, що регламентується вітчизняними законодавчими актами [6], наближена по формі і змісту до міжнародних стандартів звітності, містить ряд недоліків, які ускладнюють оцінку основних показників господарської діяльності, у тому числі й тих, що забезпечують комплексну оцінку ефективності господарської діяльності підприємства.

Висновки. В процесі дослідження методичних підходів до оцінки господарської діяльності підприємства ми дійшли висновків що кожен з наведених підходів для оцінки ефективності господарської діяльності підприємства може бути реалізований в аспекті конкретних аналітичних показників, які у сукупності являють собою методичку комплексної оцінки ефективності господарської діяльності.

Для практичного використання системи показників, за допомогою яких можна оцінити та проаналізувати ефективність господарської діяльності підприємства, розроблений ряд вимог, які мають методичне значення: необхідність широти охоплення показниками системи всіх сторін досліджуваного суб'єкта або явища, взаємозв'язок цих показників, логічне розгортання одних показників з інших.

При визначенні обсягу, структури і якості інформаційно-аналітичного забезпечення слід враховувати правові та методологічні облікові стандарти, накопичений досвід у відображенні показників, які необхідні для оцінки ефективності господарської діяльності підприємства, інакше кажучи, орієнтуватися саме на якісні характеристики облікових, планових, нормативно-довідкових, звітно-статистичних та інших видів інформації, оскільки їх традиційне змістове визнання в умовах формування ринкових відносин суттєво змінюється.

Література:

1. Шелудько В.М. Фінансовий менеджмент / В.М. Шелудько: Підручник. – К.: Знання, 2006. – 439 с. – С.184.
2. Панасенко О. В. Моделі оцінки ефективності господарської діяльності підприємства/О.В.Панасенко//[Електронний ресурс]:– Режим доступу: http://www.rusnauka.com/6_NiTSB_2009/Economics/41496.doc.htm.
3. Ісаєва Т. М. Оцінка ефективності діяльності підприємства на основі застосування збалансованої системи показників / Т.М.Ісаєва //Вісник Бердянського університету менеджменту і бізнесу № 2 (18) 2012 С.79-83.
4. Гетьман О.О., Шаповал В.М. Економіка підприємств/ О.О. Гетьман, В.М. Шаповал В.М.: Навчальний посібник. – К.: Центр учбової літератури, 2010. – 488 с. – С.456-457.
5. Андреева Г. І. Економічний аналіз: навч.-метод. посіб./ Г.І.Андреева; – К.:Знання, 2008. – 263 с. (Вища освіта ХХІ століття). – С.36-37.
6. Про бухгалтерський облік та фінансову звітність : закон України [Електронний ресурс] : закон України від 16 липня 1999 р. № 996-XIV / сторінка «Законодавство України» сайту Верховної Ради. – Режим доступу : <http://www.zakon.rada.gov.ua>. – Заголовок з екрану.

Багрій К.Л.

*кандидат економічних наук, доцент кафедри обліку і аудиту
Чернівецького торговельно-економічного інституту
Київського національного торговельно-економічного університету
м. Чернівці, Україна*

ПОРІВНЯННЯ МЕТОДІВ ВИЗНАЧЕННЯ ПОКАЗНИКІВ РЕНТАБЕЛЬНОСТІ ДЛЯ РОЗРАХУНКУ ФІНАНСОВОГО РЕЗУЛЬТАТУ ПІДПРИЄМСТВА

Анотація: Стаття присвячена аналізу та порівнянню показників рентабельності підприємства. Визначенню правильної методики їх розрахунку та зауваженню всіх позитивних та негативних рис раніше досліджених методів розрахунку цих показників.

Аннотация: Статья посвящена анализу и сравнению показателей рентабельности. Определению правильной методики их расчета и замечанию всех положительных и отрицательных черт ранее исследованных методов расчета этих показателей.